Poglavje 10

Prasitveni kotci s prosto svinjo [1]

Milena Kovač, Špela Malovrh

10.1 Uvod

Na večini naših rej krškopoljskega prašiča si težko predstavljamo prasilišče kot objekt z ločenimi pododdelki, saj so črede manjše. Zasnova je pravzaprav podobna kot v rejah sodobnih genotipov, prav tako se lahko uporabljajo kotci iz običajnih prasilišč z ukleščenimi svinjami. Pri izračunu potrebnega števila kotcev moramo upoštevati verjetno daljšo laktacijo in morebitno zadrževanje odstavljenih pujskov v prasitvenem kotcu. Za odstavljene pujske je dobro, če v prasitvenem kotcu ostanejo še nekaj časa po odstavitvi, a le v primeru, da je kotec čist.

Pri ureditvi hleva moramo uvesti biovarnostne ukrepe, da s tem zmanjšamo negativne posledice gospodarskih bolezni, ki smo jih zaradi nepazljivosti razširili. Za prasitvene kotce je še posebej pomembno, da v hlevu ustvarimo dve klimi: hladnejšo, ki odgovarja svinji, in toplejšo, ki odgovarja pujskom. Prasitveni kotec mora biti čist, ločen od ostalih kategorij. Glede na razporeditev prasitev je dobro, da svinje oblikujemo v skupine, ki hkrati naselijo skupino prasitvenih kotcev. Še najbolje je, da so ločeni od drugih doječih svinj s starejšimi pujski. V hlevu s prasitvenimi kotci naj bi bilo tudi mirno. Na pogoste napake pri reji prašičev na kmetijah je opozarjal Štuhec in sod. (2005), ki pa jih v naših rejah še vse prepogosto imamo, kljub prilagajanju minimalnih standardov in uvajanju nadstandardov.

Klasične prasitvene kotce brez ukleščanja svinj je predstavljal že Štuhec (2000). Pri sodobnih genotipih so precej večje izgube pujskov do odstavitve zavrle večje širjenje kotcev s prostimi svinjami v intenzivnejših rejah, vendar pa tudi posamezni rejci v Sloveniji že dosegajo solidne rezultate tudi v takih kotcih. Takšne kotce srečamo le v manjših rejah ali pa kot posamezne rezervne, večnamenske kotce, v katere lahko preselimo svinjo s pujski dva tedna po prasitvi, kadar moramo kotce v prasilišču sprostiti.

Najprej moramo poudariti, da je potrebno za prasitveni kotec, v katerem se svinja prosto giblje, nameniti več prostora. Čeprav v literaturi omenjajo, da zadostuje tudi 5.5 m^2 površine (BGBl. II Nr. 485/2004, 2004), je priporočljivo, da je površina v hlevu vsaj 7.5 m^2 (Wiedmann, 2013), skupaj z izpustom pa je dobro predvideti okrog 12 m^2. Prostor znatno presega minimalne standarde, vendar je pomembno, da lahko razporedimo funkcionalna območja in tako omogočimo svinji, da je prostor namenjen počivanju in dojenju čist in suh, blati pa na prostoru, ki ga lahko čistimo.

[1] Prispevek je sofinanciran v okviru projekta CRP "Celovite rešitve sistemov v reji prašičev z namenom izboljšanja konkurenčnosti slovenske prašičereje" 2011-2014 (V4-1111)

V prispevku opisujemo nekaj rešitev pri prasitvenih kotcih, v katerih se lahko svinja prosto giblje. Ureditev je povzeta po Wiedmann (2013) in osebnih razgovorih z njim. Predstavljeni kotec je v osnovi dvodelen in nameščen v hlevu, lahko pa ima tudi izpust.

10.2 Prostor za počivanje, dojenje in prasitev

Stranice prasitvenega kotca (slika 1) so polne, da preprečimo prepih in osamimo svinje. Pregrade so lahko lesene ali iz plastike. V kolikor je to mogoče, izberemo trši les (hrast, macesen), ki ga živali manj poškodujejo. Stranice morajo biti dovolj visoke (1.20 m), da jih svinja ne preskoči.V času prasitve je lahko prasitveni kotec tudi pokrit in temnejši. Kadar se odločimo za kotec s prosto svinjo, bodo tla, kjer svinja prasi, leži in doji pujske polna in nastlana s slamo. Slama omogoča tudi gradnjo gnezda pred prasitvijo, kar precej zmanjšuje stres. Pred prasitvijo naj bo slame nekoliko več (1 do 2 kg) zaradi gradnje gnezda.

Slika 1: Prasitveni kotec s prosto svinjo

Svinje v tem delu kotca ne potrebujejo veliko svetlobe. Je pa v takem kotcu težje spremljati potek poroda. V strehi lahko namestimo prozorne strešnike, da čim bolje izkoristimo dnevno svetlobo. Luči namestimo pravzaprav zato, da dovolj dobro vidimo in tako spremljamo porod ali opazujemo počutje svinje in pujskov.

Prasilišče naj bo za svinjo hladno. Z naraščanjem temperature nad 22 °C se zmanjšuje količina zaužite krme, pri 27 °C in več je dnevna konzumacija samo še med 3 in 4 kg. Zmanjšana poraba krme pa posledično pomeni manj mleka in slabšo rast pujskov. Za svinjo v klasičnih hlevih priporočajo, da je temperatura med 15 °C in 22 °C, prilagojene avtohtone

pasme pa dobro prenašajo celo nekoliko nižje temperature med 10 in 15 °C. Kadar je vroče, zmanjšujemo količino slame, dvignemo ali odpremo pokrove.

V prasitvenem boksu je obvezno urediti zaprto gnezdo, ki ga ogrevamo. V gnezdu naj bi bilo za pujske ob rojstvu mogoče doseči tudi 32 °C, z rastjo pujskov pa moramo temperaturo zniževati. Lahko ga opremimo s termostatom (Vogrin-Bračič in sod., 1999), s katerim uravnavamo temperaturo v posameznem gnezdu in hkrati varčujemo z energijo. Primerno temperaturo najbolje določimo po obnašanju pujskov. Kadar so pujski na kupu, jih zebe, razkropljenost in ležanje izven gnezda pa pomeni, da jim je v gnezdu prevroče.

Gnezdo (slika 1, zadaj) je urejeno spredaj ob hodniku, da je enostavna kontrola pujskov v gnezdu. Lahko je trikotne ali pravokotne oblike, a mora biti dovolj veliko, da vsi pujski hkrati ležijo v ogrevanem delu. Pokrov moramo narediti tako, da ga je možno dvigniti. V kotcih s prosto svinjo na vhodu ne zadostujejo zavesice, ki jih poznamo v klasičnih gnezdih, ampak je stranica lahko plastična ali lesena. Odprtina pa je zaščitena s kovinsko pregrado, ki je nameščena na višini 28 cm in nekoliko odmaknjena od stranice, da tvori t.i. verando, ki preprečuje neposreden stik svinje s pujski v gnezdu. Na kovinsko nosilno cev namestimo še pokončne ovire, ki preprečujejo svinji dostop do gnezda, in med njimi puščamo okrog 18 cm odprtine, ki omogočajo nemoten prehod pujskov. Lahko pa leseno steno gnezda zaščitimo s kovinsko ograjo do vrha. Gnezdo naj bo možno tudi zapreti z zaporo, da lahko vanj ujamemo pujske. Lovljenje pujskov po celem kotcu je ne samo zahtevno, ampak stresno za svinjo in nevarno za pujske in človeka. Zlasti pri avtohtonih pasmah so svinje - matere precej zaščitniške in postanejo napadalne. Pri tem lahko poškodujejo pujske in napadejo človeka.

V pregrajenem kotu je predviden prostor za dokrmljevanje pujskov (slika 1, levo zadaj). Tam namestimo korito ali posodo za krmo, lahko pa krmimo tudi na suha in čista tla. Pujski naj bi dobili vsaj mleto žito, da se prebavila pripravijo na krmo po odstavitvi. Tudi krškopoljskim pujskom je priporočljivo pokladati preštarter. Rast prašičev v mladosti naj bo čim večja. Pujski nikoli preveč ne zrastejo in niso nikoli preveč zamaščeni!

Ob robovih kotca so nameščene pregrade (slika 1, desno), ki preprečujejo, da bi se svinja ulegla tik ob steno in pujskom omogočajo umik. Tu so prikazane kovinske pregrade, lahko pa se izdelane iz lesa. Pregrada je nameščena med 20 in 28 cm visoko in 20 cm od stene.

Ko se svinja pripravlja na prasitev, gnezdo začnemo ogrevati. Svinja se praviloma uleže tako, da prasi na toplem, če ima možnost izbiranja. Tako imajo pujski kratko pot do ogrevanega gnezda, hkrati pa so manj pogosta vnetja rodil pri svinji. Za regulacijo temperature lahko nad ležalnim delom v kotcu svinje, ki prasi, namestimo tudi pokrov. Pokrov mora biti nameščen tako, da ga enostavno dvigujemo in spuščamo, kadar opazujemo potek prasitve, pomagamo pri prasitvi ali preverjamo gnezdo. Nikakor ni primerno, da nad kotec namečemo samo deske.

10.3 Prostor za krmljenje, napajanje in blatenje

Krmljenje in napajanje svinje uredimo v predelu (slika 2), ki je namenjen tudi blatenju. V tem delu so lahko nameščene betonske rešetke, da tla ostajajo suha. Pregrade so lahko polne ali take, da se svinje vidijo, a preprečujejo prehod pujskom. Pujski bi težko našli materin kotec, druge svinje jih ne bi sprejele in lahko celo napadle. V rejah krškopoljskega prašiča so pujski največkrat različnih starosti in jih ne smemo mešati zaradi možnih okužb. Del hleva s krmilnikom mora biti osvetljen najmanj v skladu z minimalnimi zahtevami (2008/120/ES, 2009; Flisar in sod., 2014).

V hlevu na sliki 2 je predvideno avtomatsko krmljenje, drugače pa namestimo krmilnik na lahko dostopnem mestu, saj moramo svinje v prasilišču krmiti večkrat na dan. Napajalnik je nameščen nad koritom, vodovodna napeljava je zaščitena z izolacijo. Z nekoliko iznajdljivosti lahko najde rejec rešitev tudi pri ročnem krmljenju. Tako si je npr. rejec uredil krmljenje iz zgornjega nadstropja, kjer si je krmo mešal in shranjeval surovine.

Slika 2: Izhod na krmilni prostor z napajalnikom in blatišče za svinjo in pujske

Prehodi za svinjo in pujske imajo nekoliko dvignjen rob, tako da nanosijo na rešetke manj slame. Večji prehod za svinjo ima plastične zavesice, da preprečimo prepih v predelu za spanje. Vrteči kovinski valj na spodnjem robu prehoda za svinjo ščiti seske pred drgnjenjem in poškodbami. Zapora je tudi tako visoka, da je mlajši pujski ne morejo prestopiti. Prehodu pujskom je namenjena manjša odprtina na levi. Vgrajena vratca omogočajo, da je prehod pri mlajših pujskih zaprt in jih odpremo, da lahko starejši hodijo tudi v hladnejši del kotca.

V prasitvenem kotcu predvidimo tudi ograjo, s katero lahko omejimo svinjo na manjši prostor, kakorkoli moramo oskrbeti svinjo, ji prebrati ušesno številko, odvzeti vzorce, jo cepiti ali zdravit, poloviti pujske ipd. Priporočamo, da je pomožna ograja med delom fiksirana na obeh straneh, da je delo varno.

10.4 Izpusti v prasilišču

Izpusti v prasilišču (slika 3) so razmeroma veliki. Površina ni prav nič ni odvisna od površine kotca v zaprtem delu hleva. Velikost (najmanj 2.2 x 2.2 m) določa mera za dopustno najkrajšo stranico za odraslega prašiča, da se v njih lahko obrača in normalno stoji ali leži. Prostor na izpustu lahko daljšamo (ali širimo), a ga ne smemo ožiti (ali krajšati). Izpusti naj bi bili pokriti, da se meteorna voda ne izteka v gnojnico. Streha naj bi bila prozorna, a naj bi služila tudi kot senčilo. Pred vhodom v hlev je stopnica (visoka 20 cm), ki preprečuje prehod mlajšim pujskom, zatekanje vode, varuje opremo pri čiščenju itd. Na izpustu predvidimo tudi kanal ali jašek z režo za kontrolirano odtekanje vode in gnojnice.

Slika 3: Izpusti v prasilišču

Tudi ograje zunaj morajo preprečiti preskakovanje svinjam in prehode pujskom. Biti morajo dovolj visoke, lahko so polne (slika 3) ali mrežaste (slika 4). Mrežaste pregrade omogočajo socialne kontakte med svinjami, kar lahko pripomore pri ponovnem oblikovanju skupine po odstavitvi. Pregrade med kotci so premične. Ko jih stisnemo ob zid, dobimo prehod, ki ga lahko očistimo s traktorsko desko. Kadar rejci svinjam s pujski namenijo izpuste, predvidijo dovolj prostora. Pri ekoloških rejah so tla polna, drugače pa so na izpustih tudi rešetke. Tudi pri polnih tleh pa z nagibom 3 do 4 % in ureditvijo kanala ali odtočne cevi poskrbimo za odtok tekočin.

Krmljenje in napajanje je lahko urejeno tudi na izpustu, če nam je to bolj priročno. Pri napajanju s kroženjem vode in izolacijo dosežemo, da voda v času mrzle zime ne zamrzne. Svinje s tem prisilimo, da se gibajo in ne blatijo v predelu, namenjenem gnezdu in ležanju.

Slika 4: Izpusti v prasilišču za svinje s pujski

10.5 Skupinska uhlevitev doječih svinj s pujski

Na kmetijah si lahko omislimo tudi različne tipe kotcev za svinje s pujski. Za prvih 14 dni izberemo prasitvene kotce, kjer svinja prasi in je s svojimi pujski ločena od ostalih svinj. Svinje so v njih lahko ukleščene (standardna oprema) ali pa proste, kot smo opisali zgoraj.

Nato po dve svinji z njunimi gnezdi, v katerih so pujski primerljive starosti, naselimo v očiščen in s slamo nastlan kotec (slika 5). Prednji del pri koritu so betonska tla. Tako ima svinja možnost izbire ležanja v slami, kadar je hladno, ali na betonu, ko je zunaj vroče. Kotci so pokriti, hlev je zaprt s treh strani, na eni strani pa so drsna vrata iz lesenih letev. Spredaj je krmilni hodnik. Ob koritu namestimo pregrade, ki preprečujejo pretepanje svinj. Za dokrmljevanje lahko pregradimo prostor, ki omogoča dostop samo pujskom. Napajalniki so nad koriti ali na prostoru, kjer lahko odvečna voda odteka.

V nekoliko manjši kotec lahko naselimo tudi po eno svinjo, kadar je potrebno izprazniti prasitveni kotec. Če imamo več svinj z enako starimi pujski, lahko združujemo tudi več svinj hkrati. V kotcu lahko uredimo tudi večje zaprto gnezdo z možnostjo ogrevanja. V kotcih z več doječimi svinjami s pujski nismo varčni z dodeljeno površino.

Slika 5: Skupinska uhlevitev za dve svinji s pujski

10.6 Prednosti in pomanjkljivosti prasitvenih kotcev s prostimi svinjami

V prasitvenih kotcih s prostimi svinjami lahko najdemo številne prednosti, ki so lahko povezane z boljšimi pogoji za svinjo, povezano z večjo dodeljeno površino. Hlevi imajo prostore z različnimi temperaturami in tako zahtevajo manj porabe energije za uravnavanje temperature, svinje pa imajo možnost izbire. Ogrevamo pravzaprav gnezdo, svinja sama ogreje prostor za ležanje in dojenje, še posebej, če jih v mrazu pokrijemo s pokrovi. Svinje v teh kotcih lahko izražajo normalno obnašanje ob prasitvi in gradijo gnezdo, to pa zmanjša stres.

Porodi so lažji in manj je poporodnih problemov. Zagovorniki navajajo, da so izgube pujskov ob porodu zmanjšane, svinjam se podaljša proizvodno obdobje.

Ležanje na polnih, nastlanih tleh preprečuje poškodbe na plečih, nogah in seskih, ki so pogoste pri ukleščenih svinjah in na rešetkastih tleh. Tla ne drsijo kot pri plastičnih mrežah. Reže pri različnih izvedbah rešetkastih tal so hitro prevelike za novorojene pujske tako, da se vanje lahko ujamejo in se tudi težko rešijo sami, ne da bi se pri tem poškodovali. Gibanje pujskov je udobneje na polnih tleh, hkrati dobijo manj poškodb parkljev in karpalnih sklepov. Ko se svinja uleže, pujski lahko sesajo neovirano. V kotcu je veliko možnosti za zaposlitev svinje in pujskov. Pomembno je le, da je slama dobre kakovosti in nikakor ne sme biti plesniva.

Slika 6: Svinji krškopoljske pasme s pujski

Prestavljanje pujskov ali dodajanje nadomestne matere je v prasitvenih kotcih s prostimi svinjami praktično nemogoče. Zato si tudi rejci, ki gradijo prasilišča s prostimi svinjami, uredijo tudi prasitveni kotec, kjer je možno svinjo - mačeho ukleščiti. Izgube pujskov med porodom naj bi bile manjše, a niso uspeli še v zadostni meri zmanjšati izgube sesnih pujskov. Tako znašajo izgube pujskov v času laktacije okrog ene četrtine.

Pri teh sistemih uhlevitve je pomembno tudi, da izločamo svinje, ki so napadalne do pujskov ali človeka. Izboljšati poskušamo lastnosti obnašanja, povezane z močnim materinskim nagonom. Pomembno je tudi, da svinjam ne povzročamo stresa (glasno govorjenje, hitri, nepredvidljivi gibi, ropotanje itd.) ali celo vzbujamo strah, da so pujski ob tem v nevarnosti.

Rejci, ki se odločijo za kotce s prostimi svinjami, potrebujejo več znanja. Dodatna znanja so potrebna iz obnašanja živali, ravnanja z živalmi, prepoznavanje značaja živali itd. Med redna delovna opravila sodijo tudi pogosta opazovanja svinj in pujskov, prepoznavanje, odpravljanje napak in vzpostavljanja poznanstva med človekom in svinjo. Samo ureditev kotca

ni dovolj, potrebno je, da navade spremeni tudi rejec in ne samo njegove svinje. Prehod iz klasičnega prasilišča z ukleščenimi svinjami zahteva svoj čas in to ob precejšnji zavzetosti rejca traja najmanj eno leto, praviloma pa tudi več.

Pomembna prednost je tudi všečnost reje pri zahtevnejših porabnikih. V tujini so porabniki pripravljeni plačati nekoliko višjo ceno mesa in izdelkov od prašičev, ki so rejeni v nadstandardnih pogojih, tako da je na koncu poskrbljeno tudi za nekoliko boljše počutje rejcev. Več pa rejec lahko pričakuje zaradi prihranka pri veterinarskih storitvah in večjem prihodku zaradi večje produktivnosti. Vsekakor pa bi radi na tem mestu opozorili, da je slaba prireja tudi v nadstandardnih pogojih znak slabega počutja živali in ne usmiljenja do izkoriščanja svinje. Tudi v skromnejših, ekstenzivnih pogojih (slika 6) so lahko proizvodni rezultati v reprodukciji in pitanju solidni, čeprav morda ne bodo vrhunski.

10.7 Izdelava prasitvenih kotcev za proste svinje

Prasitveni kotci s prosto svinjo niso dostopni na trgu. Rejci lahko večino opreme sami naredijo, posamezne zahtevnejše elemente lahko naročijo pri obrtnikih. Kotce je potrebno urediti tako, da izpolnimo potrebe živali in jim omogočimo vrsti specifično obnašanje. To pa pomeni, da bodo npr. prašiči sami skrbeli za čistočo v kotcu. Tako bo lahko imel tudi rejec manj dela. Včasih so potrebe živali in lagodje oskrbovalca nekoliko v konfliktu. Na teh mestih je potrebno poiskati kompromis, ki človeku omogoča dobro in učinkovito delovno mesto, vendar ne na račun počutja in produktivnosti živali.

Tudi zaprta gnezda lahko izdelajo rejci sami z nekaj spretnosti, vendar pa moramo vse podrobnosti skrbno izdelati. V prasitvenem kotcu so si sosedje grelno telo, les in slama, kovina in elektrika ter tudi glodavci. Tako lahko hitro pride do požara ali električnega udara. Pri površni izdelavi so lahko v nevarnosti tako prašiči kot človek. V prasiliščih je med najvišjimi postavkami strošek za ogrevanje, ki ga z zaprtim gnezdom s termostatom (Vogrin-Bračič in sod., 1999) lahko precej znižamo.

Prasitveni kotci s prostimi svinjami bodo po vsej verjetnosti uvrščeni med minimalne zahteve. Prehodi na novosti, ki jih uvajamo pod pritiskom in časovnimi roki, kar po pravilu niso uspešni. Tako smo se srečali s številnimi težavami pri oblikovanju skupin pri brejih svinjah. Prehod naj bi bil postopen, zlasti takrat, ko ni na trgu ponujene opreme. Doma urejeni prasitveni kotci so lahko kakovostni, če jih rejec gradi na osnovi potrebe prašičev, jih v novem okolju opazuje in spremlja rezultate.

10.8 Zaključki

Najdražji in najzahtevnejši element v hlevu za prašiče je prasitveni kotec, saj mora zadostiti potrebam odrasle svinje, komaj rojenih pujskov in omogočati lahko, varno in učinkovito delo za ljudi. Prasitveni kotci s prostimi svinjami so dodaten izziv za gospodarja tako pri gradnji kot med obratovanjem. Ponujajo ugodje svinji, pri ugodju pujskov in delu oskrbovalca pa moramo na žalost še vedno omenjati tudi pomanjkljivosti. Najpogosteje se slabosti pokažejo

kot povečane izgube pujskov ali kot nevarnosti pri delu s prosto svinjo. Uspešnost vzreje sesnih pujskov je v kotcih s prosto svinjo še bolj odvisna od prisotnosti rejca in njegovih sposobnosti, da napake pravočasno odkrije in jih odpravi. Težave so opazne tudi v primeru poškodbe svinje ali potrebe po dojilji. Za te primere je dobro predvideti rezervni prasitveni kotec z ukleščeno svinjo.